

IZMEĐU PREKARNOSTI I NEZAPOSLENOSTI: SVADBENI GLAZBENICI U JEKU PANDEMIJE

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 15. 1. 2021.
Prihvaćeno: 9. 3. 2021.
DOI: 10.15176/vol58no107
UDK 78.071:392.51
331:78.071
78.071:616-036.22COVID-19

TANJA HALUŽAN

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Nakon nekoliko desetljeća ubrzanog razvoja, industrija vjenčanja u Hrvatskoj naglo je zaustavljena Vladinim uvođenjem mjera s ciljem zaustavljanja širenja koronavirusa. Iako je o posljedicama još uvijek moguće samo nagađati, razvidno je – nakon što je zavidnu razinu održivosti pokazala čak i u razdoblju recesije – kako je suočena s izazovom bez presedana. Razoran udarac, osim vjenčanim parovima s jedne, zadan je svima uključenima u organizaciju i realizaciju vjenčanja s druge strane, uključujući i glazbenike koji su u vrijeme uobičajenog vrhunca sezone suočeni s iznenadnim otkazivanjem i do godinu dana unaprijed dogovorenih nastupa. Premda se činjenica da se njihove aktivnosti gotovo isključivo sastoje od izvedbi uživo unazad pet godina pokazala uporištem za preživljavanje krize uzrokovane sve prisutnijim servisima za “streamanje” glazbe, u novonastalim uvjetima poprima oprečne karakteristike. Pored toga, uzme li se u obzir i da su nekim glazbenicima svadbeni angažmani primarni izvor prihoda i da se ne mogu pouzdati u institucionalnu podršku, rizici takve vrste glazbeničkog rada postaju evidentni. Ovaj članak smjera pokazati kako se svadbeni glazbenici snalaze u novonastalim okolnostima te istodobno, promatrajući izmijenjen istraživački teren, propituje učinak dubokih društvenih promjena na glazbenički rad i glazbene prakse.

Ključne riječi: koronavirus, pandemija, svadbe, svadbeni glazbenici, prekarni rad

UVOD

Okolnosti u kojima živimo posljednjih mjeseci iz pretprošlogodišnje se vizure čine gotovo nevjerovatnim.¹ Teško da je itko mogao predvidjeti na koji ćemo način neobičnu 2020. godinu privoditi kraju: iako se već u nekoliko navrata doimalo kako koronavirus posustaje,

¹ Uvidi temeljeni na etnografskom istraživanju u pandemijskom kontekstu predstavljeni u nastavku obuhvaćaju razdoblje od ožujka 2020. do konca iste godine, odnosno do zaključenja samog članka.

postaje neutježno jasnim kako pandemija i dalje boji našu svakodnevnicu, u ovome trenutku (prosinac 2020.) možda i u najvećim razmjerima. Njome uzrokovana globalna kriza utječe na sve segmente naših života i to ponajprije posredstvom raznih epidemioloških mjera zaštite od koronavirusa koje vodeće institucije i tijela – u ovom slučaju Vlada te Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske – kontinuirano uvode. Značajne posljedice očituju se na razini pojedinca, društva, ali i gospodarstva te javnog života u cijelosti, što je i više nego dovoljan poticaj istraživačima najraznovrsnijih disciplinskih uporišta da odgovore na krizu ponude istraživanjem, kreativnim radom ili pak angažiranošću u zajednici. Unatoč evidentnoj važnosti istraživanja primijenjenih prirodnih znanosti u suzbijanju epidemije, primarno medicine, prolaskom vremena sve većim imperativom u danom kontekstu biva i pravodoban analitički uvid humanističkih disciplina.

Uzmemo li u obzir ulogu koju glazba zauzima u oblikovanju “nove” svakodnevice, kao i njezinu posvemašnju prisutnost u različitim odgovorima na krizu koja je uzrokovala svojevrsno “(na)puknuće” u načinima na koje glazbu doživljavamo te o njoj pišemo, neospornom postaje i važnost etnomuzikoloških doprinosa na tom području.² Potaknut takvim shvaćanjem nastao je i ovaj članak koji, kao i istraživanje u tijeku iz kojeg proizlazi, stremi ponuditi uvid u odgovore samih glazbenika na izazove nošenja s krizom uzrokovanom koronavirusom, i to konkretno svadbenih glazbenika koji djeluju na širem području grada Zagreba.³ Nastao je jednako neplanski kao i same promjene na “terenu”, a s kojima se jamačno svi istraživači posljednjih mjeseci susreću. Upravo s obzirom na rapidne promjene kojima svakodnevno svjedočimo i zbog kojih se svaki pokušaj njihova bilježenja čini zastarjelim, bitno je napomenuti kako naredni redci donose “snimak” jednog konkretnog trenutka u vremenu.

SVADBE U VRIJEME PANDEMIJE: POTENCIJALAN EPIDEMIOLOŠKI RIZIK?

Nizanjem mjeseci provedenih u svijetu koji pustoši pandemija, sve jasnijim postaje da je on počevši od sredine ožujka 2020. godine znatno izmijenjen. Na globalnoj razini uvedena

² Tome svjedoče i pozivi za radove koje posljednjih mjeseci objavljuju vodeće organizacije na etnomuzikološkom polju, poput dvaju recentnih poziva Međunarodnog udruženja za studije popularne glazbe (<https://www.iaspm.org.uk/special-edition-of-popular-music-history-on-the-impact-of-covid-19-popular-music-history-and-heritage/#more-3219> i <https://www.iaspm.org.uk/melodies-and-maladies-musical-responses-to-plagues-and-pandemics/> (pristup 27. 11. 2020.)). U tom je kontekstu zanimljiv i angažman njemačkog Instituta za empirijsku estetiku Max Planck u uspostavljanju međunarodne interdisciplinarnog istraživačke mreže *Musicovid* (<https://www.aesthetics.mpg.de/en/research/departement-of-music/musicovid-an-international-research-network.html> (pristup 27. 11. 2020.)), kao i istraživanje koje provodi o iznalaženju novih načina povezivanja putem glazbe socijalnom distanciranju usprkos (<https://www.aesthetics.mpg.de/en/press/press-releases/pressemitteilungen-detail/article/music-in-the-time-of-corona.html> (pristup 27. 11. 2020.)).

³ Dijelovi ovog članka predstavljeni su na znanstvenom skupu “COVID-19 u humanističkoj perspektivi: mutacije straha i kulturne promjene” održanom 28. i 29. rujna 2020. u organizaciji Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu (https://www.ief.hr/wp-content/uploads/2020/09/COVID_program.pdf (pristup 30. 12. 2020.)).

ograničenja i zatvaranja u svrhu borbe protiv širenja koronavirusa za glazbeni pak svijet, među ostalim, znače i potpunu obustavu izvedbi glazbe uživo te samim time znatno utječu na načine bavljenja njome. Mada je, uzimajući u obzir sve potencijalne ishode, bilo moguće očekivati da će se glazba, kao i umjetnost općenito, u pandemijskim uvjetima pokazati izlišnom ili čak deplasiranom, aktualna iskustva govore drugačije. U prvome redu svjedoče o glazbi kao jednom od načina nošenja s krizom, naročito psihološkim posljedicama uzrokovanim socijalnim distanciranjem, strahom od zaraze te ekonomskom nesigurnošću. Odličan je primjer tome početni zanos u vidu zajedničkog muziciranja na balkonima diljem svijeta kojem smo svjedočili u prvom karantenskom razdoblju, no koji je vrlo vjerojatno uslijed spoznaje o dugotrajnosti i neizvjesnosti ove situacije postupno iščezao. U svakom slučaju, “balkonsko muziciranje” samo je jedan u nizu glazbenih alata u funkciji odgovora na novonastalu situaciju (usp. Prideaux 2020). Za popunjavanje praznina uzrokovanih izostankom izvedbi glazbe uživo, u interakciji licem u lice, iznađeni su raznoliki kreativni načini među kojima su nesumnjivo najbrojniji oni u kojima je internetska veza posrednik između glazbenika i publike.

I dok s jedne strane još uvijek pokušavamo proniknuti u (nametnute) prevladavajuće načine stvaranja, izvođenja i konzumiranja glazbe na daljinu pronalazeći im prednosti prvenstveno u pristupačnosti koja često nadilazi prostornu i vremensku ograničenost, s druge strane njihove manjkavosti postaju sve uočljivijima. Promatrajući, naime, raznoliku ponudu koncerata koji su nam ustupanjem glazbenika dostupni internetskim putem, s lakoćom bismo se mogli zavesti utješnom mišlju kako svjedočimo izuzetnim izljevima glazbene kreativnosti, no suočavanje sa surovom realnošću otkriva da *event* industrija u cijelosti postaje jednim od najugroženijih sektora svjetske ekonomije.⁴ Industrija vjenčanja samo je jedan njezin dio i, premda je još donedavno prevladavalo uvriježeno mišljenje kako je u svom rastu nezaustavljiva te da je, štoviše, otporna i na recesiju, u ovim uvjetima čak i ona pokazuje svoje slabosti suočavajući se s dosad možda i najvećim izazovom (usp. Donevan i Shapiro 2020). Uzmemo li u obzir kako vjenčanja i njihove proslave gotovo redovito uključuju veći broj ljudi iz različitih kućanstava i širokog dobnog raspona okupljenih u zatvorenom prostoru gdje su vrlo često u bliskom kontaktu, razvidno je kako su u dotičnom kontekstu prepoznati kao događaji s visokim rizikom prijenosa bolesti zbog čega su njihovu podupiruću industriju zahvatile posljedice širokih razmjera, kako u svijetu tako i kod nas (usp. Aviles 2020; Žarak 2020).⁵ U tom su smislu ključnu ulogu odigrale

⁴ *Event* industrija podrazumijeva sve one uključene u organizaciju i realizaciju promotivnih, kulturnih, zabavnih i drugih vrsta događanja. Prema podacima dostupnim na internetskim stranicama udruge Glas poduzetnika, procijenjeno je da je hrvatska *event* industrija u 2020. godini brojila približno 2 000 poslovnih subjekata, zapošljavala više od 12 000 djelatnika te uprihodila više od 4,5 milijarde kuna (<https://www.glaspoduzetnika.hr/odbor-za-event-industriju-a345> (pristup 11. 3. 2021.)).

⁵ Sudeći po dosadašnjim uvidima, čini se kako na zagrebačkom području kojem usmjeravam istraživanje sklapanja braka danas najčešće slijede dvodijelnu strukturu. Pritom prvi, ceremonijalni dio, obuhvaća sklapanje braka u građanskom ili vjerskom obliku, dok se drugi nastavlja na tradicijske načine zasnivanja braka uglavnom podrazumijevajući proslavu toga događaja, svojevrstu (cjelonoćnu) zabavu u širokom krugu rodbine, prijatelja i poznanika okupljenom u specijaliziranim salama, imanjima, restoranima i hotelima, ili pak na otvorenom (usp. Vitez 2003: 22). Svemu tome katkad prethodi i okupljanje kod mladenkine ili

već spomenuta prvotna epidemiološka mjera zabrane okupljanja donesena u ožujku, a kasnije i sve do danas razne mjere ograničavanja javnih i privatnih okupljanja koje su neposredno utjecale na mogućnosti rada glazbenika. Te bismo mjere, prema dinamici njihovih dosadašnjih izmjena, ugrubo mogli podijeliti u četiri faze.⁶

Prva je faza nastupila odmah po proglašenju epidemije u Republici Hrvatskoj.⁷ U trajanju od puna dva mjeseca, točnije do 27. svibnja, donijela je najstroža ograničenja: odlukom “o mjerama prilikom sklapanja braka i životnog partnerstva” donesenom 20. ožujka,⁸ “obustavljena su održavanja svih oblika svadbenih svečanosti”.⁹ Takva je odluka pred sam početak svadbene sezone među parovima koji su i više od godinu dana unaprijed planirali vjenčanje izazvala veliku uznemirenost i nezadovoljstvo.¹⁰ Njihov način nošenja s krizom tako više nije samo u smanjivanju budžeta za proslavu već i u sve obuhvatnijoj mjeri smanjivanja broja gostiju, odgađanja za (najčešće) narednu godinu ili pak potpunog otkazivanja.¹¹ Emocionalne, socijalne, ekonomske i druge posljedice koje s time idu ukorak su, osim kod samih vjenčanih parova kao glavnih aktera, izrazito osjetne i kod svih drugih uključenih u organizaciju i realizaciju svadbi. U okvirima ovoga rada od najveće su važnosti one s kojima se suočavaju glazbenici.

S tim u vezi, druga je faza uslijedila na samom kraju svibnja kada je, nakon dugotrajnih pregovora sa zaposlenima i direktno involviranim u rad cjelokupne industrije vjenčanja, označen početak svadbene sezone, i to objavljivanjem “preporuka za sprječavanje zaraze bolešću COVID-19 tijekom održavanja svadbenih obreda i slavlja” s ciljem omogućavanja

mladoženjine kuće kao što je to i ranije bio slučaj. Dva istaknuta dijela nastojim i terminološki razlikovati slijedeći pritom uvriježenost termina u svakodnevnom govoru, ali i u kazivanjima mojih sugovornika. Tako se prvi dio najčešće označava kao “vjenčanje”, a onaj potonji kao “svadba”. Distinkcija, naravno, nije ni približno toliko jasna i jednoznačna u praksi.

⁶ Iako je učestalost njihovih izmjena i “nadogradnji” nešto veća, zasad ih svodim na samo četiri s obzirom na, prije svega, čimbenik najizraženije promjene u propisanom načinu održavanja svadbi.

⁷ Ministar zdravstva Vili Beroš je 11. ožujka 2020. godine donio Odluku o proglašenju epidemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2 na području Republike Hrvatske, a istog je dana Svjetska zdravstvena organizacija proglasila pandemiju (<https://zdravlje.gov.hr/UserDocsImages//2020%20CORONAVIRUS//ODLUKA%20O%20PROGLA%C5%A0ENJU%20EPIDEMIJE%20BOLESTI%20COVID-19.pdf> (pristup 17. 12. 2020.)).

⁸ Premda nije središnjom temom ovog rada, interesantno je u ovom kontekstu primijetiti terminologiju korištenu u javno-političkom diskursu: prvom službenom objavom Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske krenulo se s terminom sklapanja “braka i životnog partnerstva”, dok se kroz one kasnije, osobito preporuke koje objavljuje Hrvatski zavod za javno zdravstvo, isprofilirala sintagma “svadbeni obred i slavlje”, a ponegdje i “svadbene svečanosti”. Međutim, u medijskom i svakodnevnom je diskursu, u čijem stvaranju svakako prednjači internet i to u prvom redu širok niz portala dnevnih glasila te društvene mreže (dominantno Facebook), nastavljena upotreba uvriježenog termina “svadbe”.

⁹ https://civilna-zastita.gov.hr/UserDocsImages/CIVILNA%20ZA%C5%A0TITA/PDF_ZA%20WEB/OD-luka%20o%20mjerama%20priliko%20sklapanja%20braka.pdf (pristup 17. 12. 2020.).

¹⁰ S obzirom na to da je stanovništvo Hrvatske većinski katoličko, ustaljeno već “svadbena sezona” nastupa nakon razdoblja korizme u kojem se vjenčanja ne održavaju. Shodno tome, uobičajilo se da prvi vikend nakon Uskrsa ujedno označava i početak svadbene sezone, dok iz istih razloga, početak došašća i božićnog razdoblja označava njezin završetak.

¹¹ <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/video/vijesti/395918/sirenje-koronavirusa-na-muke-stavlja-i-mladence-i-organizatore-dvije-trecine-vjencanja-je-otkazano/> (pristup 30. 12. 2020.).

organizacije rada djelatnosti neposredno vezanih uz svadbe.¹² Osim onih uobičajenih koje se tiču pojačane osobne higijene i održavanja propisane fizičke udaljenosti, osobito je istaknuto ograničenje ukupnog broja sudionika ovisno o veličini prostora okupljanja. Zanimljivo je kako se tek u toj preporuci u kontekstu svadbi spominju glazba i glazbenici, pri čemu se preporučuje razmak od četiri metra između izvođača i publike te po dva metra između samih izvođača, a posebne su upute propisane i za plesni podij. Međutim, svima koji su upoznati s gabaritima većine pozornica na kojima nastupaju svadbeni glazbenici, pogotovo sastavi koji broje više članova, jasno je kako je u većini slučajeva gotovo nemoguće osigurati tražene uvjete od četiri kvadratna metra prostora za svaku prisutnu osobu. I mnoge druge mjere su kroz naredni period bile slično obojene. Naime, kroz razdoblje te, u mojoj interpretaciji druge faze koja je trajala sve do sredine listopada, donesene epidemiološke mjere sa svrhom ograničavanja “svadbenih slavlja”, u obraćanju javnosti karakterizirane kao nužne, kroz nekoliko su mjeseci fluktuirale između izmjena, dopuna i ukidanja kako na razini države tako i pojedinih županija i općina. S obzirom na to, u svakodnevnom i medijskom diskursu najviše je pažnje usmjereno upravo onima koje su se doimale najrestriktivnije, poput inspeksijskog nadzora Civilne zaštite na okupljanjima koja broje više od stotinu ljudi i višekratnog smanjenja dopuštenog broja prisutnih, kao i posebnih uvjeta za goste i ugostitelje propisanih u jednom setu mjera (usp. Čirjak 2020; Ćosić 2020).¹³ Mnogim parovima takve okolnosti nisu odgovarale i umnogome su onemogućavale ostvarivanje ranije zamišljenog (usp. Vrsaljko 2020).

Nakon nešto povoljnije ljetne epidemiološke slike, dolazak jeseni označio je i (očekivano) pogoršanje situacije temeljem koje je sredinom listopada uslijedio novi niz preporuka za sprječavanje zaraze koronavirusom. Uz ponešto izmijenjena ograničenja broja prisutnih i novost uvođenja svojevrsnog COVID-redara, osobitu je pozornost izazvala odredba prema kojoj “plesati smiju jedino mladenici i njihovi roditelji (skrbnici) ili uži članovi obitelji na samom početku slavlja”,¹⁴ ali i preporuka da se izbjegne poznati način plesanja “u vlakiću”, čime se i na same glazbenike prebacila odgovornost reguliranja distance i to odabirom glazbenog repertoara (usp. Gotal 2020).¹⁵ U tome je razdoblju postalo sasvim jasno kako će ograničavanje proslava biti sve rigoroznije, što je u konačnici dovelo i do četvrte faze počevši od kraja studenoga pa do ovog trenutka, kad se čini da nas samo korak dijeli od potpunog *lockdowna* kakav smo iskusili u prvoj fazi. Stožer civilne zaštite Republike

¹² https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/Preporuke_za_vjencanja_27_05.pdf (pristup 17. 12. 2020.).

¹³ Vidi i https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/3875762/industrija-vjencanja-na-koljenima-od-ju-cerasnje-konferencije-zvalo-me-stotinu-mladenaca/?utm_source=sprajcFB&utm_medium=post&utm_campaign=organic&fbclid=IwAR1j-awsRU2PUtI1ROKcPjKpiqyTA2TL1fq82-TQ8ddv44zU1ryxRIYBal (pristup 18. 12. 2020.).

¹⁴ https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/Preporuke_svadbe_ver_3_11_10_2020_.pdf (pristup 17. 12. 2020.).

¹⁵ Vidi i <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/korona/3851758/krunoslav-capak-u-direktu-ugasio-sam-mail-zbog-mladenki-na-svadbama-se-ne-preporucuje-ni-kaubojski-ples/> (pristup 18. 12. 2020.).

Hrvatske ovoga je puta mjere znatno pooštrio,¹⁶ no njihov izravan utjecaj na način održavanja svadbi te industriju vjenčanja u cijelosti trenutno jenjava s obzirom na uobičajeno “zatvaranje” sezone u zimsko doba godine.

O svadbama u kontekstu epidemioloških mjera kroz prvu se fazu pisalo tek ponegdje, no već je ona sljedeća osim u medijima, i u široj javnosti polučila iscrpno pretresanje teme s jedne strane usmjereno raspravama oko načina i opravdanosti (ne)održavanja svadbi, te s druge strane njihovu opetovanom izdvajanju kao ključnih mjesta ugroze i potencijalnih “žarišta” prijenosa virusa. To je izazvalo snažne reakcije samih parova, ali i zaposlenih u industriji, poput glazbenika koji su nastojali ukazati na nejednakost svadbi naspram drugih, u manjoj mjeri reguliranih događanja srodnog profila,¹⁷ a aktualnost i zastupljenost teme u medijskom te javnom diskursu općenito uobičajeno je privukla i pažnju glavnih protagonista tog dijela javnog prostora, prije svega poznatijih glazbenika.¹⁸ Iščitavajući sveukupne narative oblikovane oko pandemijske ugroze povezano sa svadbama, očigledno je kako na općoj razini nije postojala svijest o brojnosti i raznolikosti onih uključenih u razgranatu strukturu industrije vjenčanja, a čija egzistencija, kao i egzistencija njihovih obitelji, ovisi upravo i katkad samo o takvim događajima. Izuzev glazbenika, fotografa, snimatelja, cvjećara, dekoratera, slastičara, ugostiteljskih objekata, hotela, salona vjenčanica, dobavljača mesa i povrća, krojača, frizera, kozmetičara i brojnih drugih, istaknuto mjesto u tom spektru pripada i glazbenicima (usp. Čirjak 2020).

SVADBENI GLAZBENICI I IZVEDBENI KONTEKST U VRIJEME PANDEMIJE

Svojevrsna “neizostavnost” glazbenika determinirana je ponajprije važnom ulogom koju glazbene prakse zauzimaju u okviru svadbe kao ključnog obreda prijelaza te jednog od najvažnijih običaja životnog ciklusa. Naime, razgovori koje sam posljednje dvije godine vodila s vjenčanim parovima, samim glazbenicima te drugim radnicima u industriji vjenčanja, zajedno s vlastitim bogatim iskustvom sudjelovanja na svadbi u ulozi gošće, kao zajednički nazivnik u detektiranju formativnih elemenata nerijetko kompleksne svadbene jednadžbe otkrivaju važnost odabira glazbe, a samim time i glazbenika.¹⁹

¹⁶ https://civilna-zastita.gov.hr/UserDocImages/CIVILNA%20ZA%C5%A0TITA/PDF_ZA%20WEB/Odluka%20-%20okupljanja%20-%20202.%20izmjena.pdf; https://civilna-zastita.gov.hr/UserDocImages/CIVILNA%20ZA%C5%A0TITA/PDF_ZA%20WEB/Odluka%20-%20ograni%C4%8Davanje%20okupljanja%20i%20druge%20mjere.pdf (pristup 17. 12. 2020.).

¹⁷ <https://kaportal.net.hr/aktualno/vijesti/3847806/kako-je-capak-naljutio-mladenke-vesna-sposa-plaće-kako-su-svadbe-problem-a-nisu-mise-i-krstenja/> (pristup 18. 12. 2020.).

¹⁸ <https://www.24sata.hr/show/josip-ivancic-je-pjesmom-pruzio-podrsku-mladenkama-spavate-li-mirno-gospodine-capak-704759?fbclid=IwAR07OHZBolxB80MrG9XsgHyJyiGGHzWV0QKdHGHM9BBINJyV-nlieb6V-0>; <https://www.index.hr/magazin/clanak/luca-bulic-preradio-ogromni-hit-maje-suput-gle-otuzne-nam-svatove/2197028.aspx> (pristup 18. 12. 2020.).

¹⁹ Ovaj rad nudi uvid u jedan od dijelova doktorskog istraživanja u tijeku koje provodim pri Sveučilištu za glazbu i primijenjene umjetnosti u Grazu te Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, a kojim smje-

Dosadašnji etnografski nalazi pokazuju kako su se suvremeni svadbeni običaji razvili kao mješavina “starog” i “novog”, odnosno lokalnih i globalnih elemenata, uglavnom pritom slijedeći europske i američke obrasce posredovane upotrebom masovnih medija te razvitkom novih tehnologija, što se očituje i u značajnim transformacijama glazbenog repertoara.²⁰ Ipak, komponenta pridavanja važnosti upravo glazbi pokazala se konstantnom bez obzira na prevlast pojedinih elemenata: često vrlo pažljivo birana za tu prigodu, glazba zrcali kako individualni tako i kolektivni ukus. Važno je naglasiti kako su osnovne značajke uloge glazbe na svadbama u Zagrebu srodne uvidima u drugim sredinama (v. npr. Naroditskaya 2019: 3). Uloga glazbe, naime, nije jednovrsna u svadbenom kontekstu, već se ostvaruje na nekoliko razina. Za početak, funkcionira kao središnje sredstvo usmjeravanja aktivnosti oblikujući pritom njihovu vremensku i prostornu strukturu. Osim što prati i kanalizira svadbene aktivnosti osiguravajući na taj način svojevrsni kontinuum, glazba vrlo usmjereno pobuđuje različite emocije i osjećaje te prenosi kulturna značenja. Na taj način može stvoriti ili osnažiti osjećaj zajedništva među sudionicima te u isto vrijeme funkcionirati kao platforma za susret, oblikovanje i izvedbu raznovrsnih identiteta svih sudionika.²¹ Pripadnost određenoj lokalnoj, društvenoj, rodnoj, dobnoj ili kakvoj drugoj skupini pritom se naročito reflektira u glazbi (usp. Važanová 2008: 103). Uzmemo li u obzir višedimenzionalnu i složenu strukturu svadbe koja često uključuje velik broj sudionika u različitim “ulogama”, jasno je kako uspješnost cjelokupnog događanja uvelike ovisi o glazbenicima koji pomno iščitavaju njihove reakcije te, shodno tomu, prilagođavaju svoje aktivnosti i glazbeni repertoar.²²

U domaćoj su sredini ti glazbenici najčešće okupljeni u različite glazbene sastave pri čemu dominiraju raznovrsni bendovi te u zadnje vrijeme sve više i DJ-i, a u takvom su omjeru zastupljeni i u ovdje predstavljenom dijelu istraživanja. Premda su tek neki u potpunosti posvećeni radu na svadbama o kojem financijski ovise u cijelosti, takva isključivost nije uvijek slučaj te češće obuhvaća istodobno balansiranje nekoliko poslova, kako iz glazbenih tako i iz raznih drugih područja. Glazbenici su se, naime, općenito našli u nezavidnim prvim redovima radnika na koje su utjecale već spomenute mjere socijalnog distanciranja popraćene, među ostalim, zatvaranjem različitih prostora za izvedbe te zabranom putovanja. Među posljednjima im je omogućen povratak u “novo normalno”,

ram pružiti dubinski uvid u prevladavajuće glazbene prakse vezane uz svadbe te pritom osigurati okvir za definiranje i razumijevanje uloge glazbenika te karakteristike glazbe koju izvode u specifičnom lokalnom i obredno-običajnom kontekstu. Pritom je orijentacija na Zagreb kao glavni i najveći grad te njegovu okolicu vođena pretpostavkom da pruža uvid u najraznovrsnije prakse.

²⁰ U cjelini ovoga rada govorim isključivo o glazbenim praksama u suvremenim svadbenim običajima, no važno je istaknuti kako domaći etnografski zapisi kontinuirano bilježe sveprisutnost glazbe u svadbenim običajima kako u gradu tako i na selu (primjerice Vitez 2003, Bezić 1973 te niz monografija u *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena*).

²¹ Premda se ovdje zbog ograničenosti prostora i koncentriranosti teme ne mogu detaljnije posvetiti pitanju izražavanja i oblikovanja složenih identiteta unutar svadbe kao obrednog zbivanja, posebice u sprezi s konceptima nasljeđa i tradicije, želim usmjeriti pažnju k autoricama koje to čine: Inna Naroditskaya 2019 te Efi Ioannidou 2017.

²² O istaknutoj pak ulozi glazbenika u raznolikim svadbenim kontekstima usp. Sugarman 1997 i Naroditskaya 2019.

a u trenutnoj situaciji koja bilježi ponovno pogoršanje neizvjesno je kada će se vratiti svojim uobičajenim aktivnostima (usp. Čurić 2020). Kao što je to ustvrdila i jedna od mojih sugovornica, glazbenica koja uz studij djeluje kao pjevačica u svadbenom bendu, i njih su zatekle novonastale okolnosti:

Onaj početak nas je prepao. Bili smo svjesni da bude sve otkazano, zapravo prvo su bile otkazane svadbe pa nam je bilo jasno da od toga vjerojatno ništa. I praktički nam je 90% angažmana prebačeno na iduću godinu, za dvije godine, ili je otkazano. Tak da, negativno je sve skupa utjecalo na naše djelovanje. Ali, s druge strane, više smo se posvetili sami sebi, i na probama i međusobno, ko ljudi. S te strane je to pozitivno, ali da, kaj se tiče posla, nema ga. (L. J., u razgovoru s autoricom)²³

Opservacije na globalnoj razini pokazuju kako su odgovori glazbenika na krizu posljednjih mjeseci raznoliki, a nerijetko su na tragu gornjeg iskaza te podrazumijevaju usmjeravanje na stvaralačku energiju, poput skladanja i pisanja tekstova (često o samoj krizi), suradnje s drugim glazbenicima na daljinu, te možda u najvećoj mjeri snimanje ili pak izvođenje glazbe uživo putem različitih internetskih platformi i servisa (usp. Behr 2020). Unatoč brojnim naizgled pozitivnim ishodima, odmicanjem vremena i promjenom perspektive u danom kontekstu, takve se reakcije sve više čine svojevrsnim “prikrivanjem” te otkrivaju kreativnu frustraciju i financijsku nesigurnost s kojima se glazbenici u suštini suočavaju. Osim samih glazbenika i drugih umjetnika, značajne gubitke trpe i izdavačke kuće, organizatori, producenti te sponzori koncerata i različitih događanja.²⁴

Već naznačeno posezanje za internetom većini je zajedničko: uslijed izostanka izvedbi u interakciji licem u lice, u mnogim uobičajeno izvedbenim prostorima u posljednje se vrijeme održavaju koncerti bez publike koji se prenose uživo. S obzirom na to da sve veći broj glazbenika i publike usvaja taj način zajedničkog stvaranja i uživanja u glazbi, možda i nije toliko nevjerojatno pretpostaviti da će svi sudionici razviti novi niz očekivanja oko toga gdje u izvedbi leži estetska i druge vrijednosti (usp. McCaleb 2020). Iako je u novonastalim uvjetima na taj način glazbenicima barem unekoliko pružena prilika da se vrate “na posao”, nemogućnost dijeljenja prostora s publikom te osjećanja njezinih odgovora i reakcija u stvarnom vremenu, što uvjetuju nastajanje svojevrsne zajedničke pokretačke energije, nedostatak je koji svi ističu. Iako je reprodukcija tog osjećaja izvan konteksta za izvođače značajan, ako ne i nesavladiv izazov, ne bi valjalo odustati ni od takvih poduhvata jer oni, osim prednosti kao što su vremenska i prostorna neograničenost te samim time i veća dostupnost diljem svijeta, za glazbenike predstavljaju nadu te im vraćaju osjećaj svrhovitosti (usp. McCaleb 2020; Pareles 2020).

Internetski prijenos umjetničkih izvedbi nije novost, no dosad nije predstavljao značajniju alternativu glazbenim izvedbama uživo u interakciji licem u lice, i to upravo zbog

²³ Pri referiranju na dijelove razgovora s pojedinim sugovornicima u nastavku teksta navodim samo inicijale njihovih imena zbog njihove želje za djelomičnom anonimnošću.

²⁴ <https://www.zamp.hr/clanak/pregled/2361/6-nezapamcenih-mjeseci-za-glazbenike-hrvatske-i-svijeta> (pristup 30. 12. 2020.).

istaknutog izazova. Što se tiče svadbenih glazbenika čiji je modus djelovanja isključivo izvedba uživo i gotovo je se čini nemogućim zamisliti kao virtualni događaj, postaje jasno kako je zabranom svadbenih događanja njihov rad zapravo potpuno onemogućen (usp. Kućinac 2020). Premda se činjenica da su njihove aktivnosti ukorijenjene u izvedbi uživo, odnosno da se korisničko privilegiranje upravo takvih izvedbi unazad pet godina pokazalo uporištem za preživljavanje krize uzrokovane sve prisutnijim servisima za “streamanje” glazbe, u novonastalim uvjetima poprima oprečne karakteristike (usp. Campbell 2020).²⁵ Prethodno naveden sažeti kronološki prikaz epidemioloških mjera vezanih uz održavanje svadbi već aludira na neke od njih te koristi kao svojevrsan indikator načina na koje su glazbenici u zadanim uvjetima djelovali. Prva faza u kojoj je njihov rad bio u potpunosti onemogućen na njih je imala i najveći utjecaj, dok je u kasnijim razdobljima on ostvarivan različitom dinamikom i uz brojna nametnuta ograničenja koja su izmijenila njegove osnovne postavke. Smanjenje broja gostiju uvelike je promijenilo dinamiku zbivanja, a učinci takvih mjera za većinu su glazbenika imali primarno negativan odraz:

Sad je puno teže napraviti atmosferu, puno je manje ljudi, i ljudi ti se odlučuju zvati familiju i kojeg frenda i to je to. Ljudi koji su htjeli raditi male svadbe, ovo im je genijalan izgovor. A s druge strane imaš ljude tipa taj moj frend koji je na jedvite jade uspio napraviti svadbu od samo 250 ljudi. Ono, kresao je do krajnjih granica. U problemima je jer je morao 100 ljudi ne pozvati na svadbu. Iako, to je kulturološki jako ukorijenjeno nama, mi Hrvati volimo raditi velike svadbe. Mislim da će to i dalje ostati. (M. P., u razgovoru s autoricom)

Pa ipak, nastojeći biti pozitivni, neki od glazbenika prepoznali su njihove povoljne učinke:

Sad na ovim svadbama gdje praktički dolaze samo ljudi koji žele doći, tu se malo sad osjeti ta razlika između te atmosfere i odnosa mladenaca sa gostima, i nekako je sve prisnije, ugodnije i toplije nego što je bilo prije. To je i općenito tako sa manjim svadbama. Ali opet, mladenci sami kažu, sad su bili stvarno oni koji nam nešto znače. A radili su veliku svadbu da bi udovoljili roditeljima i rodbini. Takav smo mentalitet. (K. T., u razgovoru s autoricom)

Smanjenjem broja gostiju neposredno se mijenja i njihov sastav, i to uglavnom u smjeru smanjene prisutnosti osoba starije životne dobi uslijed preporuke da, kao rizična skupina za oboljenje od koronavirusa, izbjegavaju veća okupljanja. Iako glazbenici ističu kako to posljedično uvjetuje i izmjene u glazbenom repertoaru, detaljnim iščitavanjem njihovih narativa postaje jasno kako tome ne pridaju osobitu pažnju upravo zbog toga što se prilagođavanje konkretnoj situaciji i iznalaženje repertoarnih rješenja ovisno o zahtjevima i reakcijama sudionika ubraja u standardni set vještina koje u svom poslu koriste. Za njih se, pored samih regulacija usmjerenih na ograničenje broja osoba na slavlju i pojačanu higijenu te držanje distance, u kratkom periodu u kojem su uspjeli odraditi nekoliko svadbi ništa

²⁵ Posljednja velika kriza s kojom su se glazbenici susreli bila je nesumnjivo pojava *streaminga*, odnosno platformi za prenošenje glazbe koje u posljednjih pet godina kao način isporučivanja glazbe slušatelju prednjače pred radijskim emitiranjem i prodajom glazbe na nosačima zvuka. I dok su za krajnjeg korisnika one izrazito pogodne i povoljne, za same glazbenike njihovo korištenje znači znatno manju zaradu, što pak neposredno utječe i na dinamiku glazbene industrije u cijelosti.

drugo nije značajnije promijenilo. Ono što se pak iz njihova gledišta čini važnim istaknuti jesu aktivnosti kojima su se posvetili kada je njihovo djelovanje bilo onemogućeno uslijed konkretnih zabrana i smanjenja obima posla otkazivanjem angažmana. To je prvenstveno popularno nazvan “rad na sebi”, odnosno vlastito usavršavanje ili unapređivanje u najširem smislu, poput vježbanja instrumenta i učenja stranih jezika, ali i provođenja vremena s obitelji i prijateljima. Osim promjena s kojima se glazbenici susreću pojedinačno, one se događaju i na razini njihovih glazbenih sastava.

Posao se prepolovio, no dečki su od početka optimistični. U svakom slučaju, čuli smo da se sad u ovom periodu dosta bendova raspalo, ili mijenja članove i tak to. Jer još četvrti i peti mjesec to nije bio slučaj, jer nitko nije radio. A sad, kak su pustili svadbe, sad više nije do benda, nego je do mladenaca koji svašta zahtijevaju, a i sami se pokušavaju prilagoditi. Znači nama se desilo u roku od tjedan dana da nam je otkazana svadba, a opet se desilo da smo u ponedjeljak dogovorili svadbu za subotu. Zato što se nama oslobodio termin, njima je otkazao bend i jednostavno smo se spojili i to smo odradili. Ali tu se sad vidi koliko je bend čvrst i što se tiče financija i što se tiče odnosa međuljudskih u ovom periodu. Jer ovo je sad jako neizvjesna situacija. (K. T., u razgovoru s autoricom)

Naime, osim gdjekojih razilaženja, jedna od posljedica koje su uzrokovale novonastale okolnosti također je i veće povezivanje članova unutar samog sastava, ali i sa širim krugom glazbenika. Primjerice, proglašenjem epidemije, glazbenici i drugi zaposleni u industriji vjenčanja osnovali su Facebook grupu u kojoj se međusobno informiraju o najnovijem stanju, posebice zabranama vezanim uz održavanje svadbi, te pružaju međusobnu podršku. Nastavno na to, vrijedi istaknuti i trud usmjeren napretku i usavršavanju glazbenog sastava, jedno od dominantnih stremljenja među glazbenicima posljednjih mjeseci. Velik ih dio vrijeme koristi produktivno te se posvećuje snimanju autorskih pjesama i promidžbenih videa:

Radili smo četiri autorske pjesme i jedva ih čekamo snimit. To nam je sad sljedeće u planu. Jako smo puno vježbali. Ja sam i pisao puno, pisao sam za tamburaške orkestre nešto, neke skladbe za raznorazne sastave, svašta sam radio, učio sam puno i iskorištavao vrijeme za svoj napredak kao glazbenika, ali i za napredak benda. I to mi je došlo ko naručeno. Da nije bilo ovog potresa, bilo bi super. (M. P., u razgovoru s autoricom)

Osim profiliranja glazbenog repertoara i sve većeg ulaganja truda i vremena u njegovu pripremu, mnogi su glazbenici potaknuti na kreativno propitivanje načina na koji stupaju u interakciju sa svojom publikom. Tim se slijedom sve više posvećuju brušenju raznolikih marketinških alata i strategija za koje vjeruju da će na svojevrsnom postpandemijskom tržištu biti važniji nego ikad. Svoje potencijalne “klijente” dosežu putem različitih kanala, a osim društvenih mreža i internetskih stranica na kojima se predstavljaju, veliku ulogu još uvijek igra usmena preporuka.

To je stvarno biznis. Ne možeš to shvaćat ko neki rock and roll. To ti je jednostavno posao. Meni je to posao za koji sam ja u životu radio, vježbao, planiram ga radit još nekih deset godina i, ono, jednostavno sam tome pristupio na taj način. To je biznis. Ali, sve

što nije glazba, a dio je posla, užasno umara. Odvraća te od glazbe i gubi vrijeme koje je neprocjenjivo. (M. P., u razgovoru s autoricom)

Uz one usko glazbene, potrebno je odrađivati i čitav spektar “neglazbenih” poslova koji u posljednje vrijeme zahtijevaju sve veći angažman s obzirom na stalno rastuće svadbeno tržište koje je, poput ostalih, regulirano zakonom ponude i potražnje te shodno tome zahtijeva različite strategije za opstanak na njemu. Svadbe su, naime, postale važnom tržišnom nišom uslijed niza faktora, poput snažnog poduzetničkog duha na kojem se zasniva slobodno tržište te utjecaja masovnih medija i globalizacije. Industrija vjenčanja je tako do nedavno bila u punom zamahu zahvaljujući s jedne strane sve uspješnijim reklamnim i marketinškim strategijama vodećih medijskih kuća, a s druge strane “nametnutim” zahtjevima tržišta vođenim idejom profita i pod utjecajem trendova popularne kulture. Uzimajući u obzir trenutni realitet, nastavak takvog trenda doveden je u pitanje.

U svakom se slučaju većina navedenih aktivnosti odvija u virtualnim sferama, odnosno na internetu, koji je za sve nas postao svojevrsnim skrovištem, alternativom aktivnom življenju te učinkovitim obrambenim mehanizmom. U tom se smislu najviše koriste društvene mreže koje omogućavaju doticaj s informacijama i nude mogućnost povezanosti dok moramo ostati udaljeni. Internet sa svim svojim zakutcima tako posljednjih mjeseci djeluje kao javno okupljalište na kojem dijelimo vlastite i slušamo tuđe priče, a pritom je odličan pokazatelj kako značajna izmjena (radne) svakodnevice istodobno generira obilje inventivnih načina suočavanja s negativnim učincima pandemije, među kojima daleko prednjači humor (usp. Alvarez 2020). Istaknute su aktivnosti ispunile i još uvijek ispunjavanju dio vremena i želju za djelovanjem glazbenika, no ono što nikako ne nadoknađuju su financijski gubitci.

“KOLIKO MUZIKE, TOLIKO PARA?": SVADBENI GLAZBENICI I TRŽIŠTE RADA U VRIJEME PANDEMIJE

Kao što proizlazi iz svega navedenog, kriza uzrokovana koronavirusom najveći je udarac zadala prihodima glazbenika, osobito onih koji nisu zaštićeni ni jednom vrstom ugovora ili nisu nigdje zaposleni (usp. Kučinac 2020):

Teško je, apsolutno, jer to je nekaj na kaj računaš u životu, iako je periodički prihod, mislim, nepravilno raspoređen tijekom godine, ali u onom drugom dijelu godine računaš na to. Dobro, sva sreća, ja radim, ali neki koji samo žive od toga, njima je frka. Jer, oni ak ne rade, nema prihoda. Tak da, dosta je to ostavilo traga u ovom sektoru na ljude koji samo to rade. Puno malih obrta i svega toga će ili propast ili patit ili će ostaviti puno ljudi na burzi... (I. K., u razgovoru s autoricom)

Iako za veći dio mojih sugovornika, kao što sam već naglasila, svadbe predstavljaju dodatni izvor zarade uz neku vrstu redovnog (poput primjerice rada u glazbenoj školi) ili pak još nekoliko neredovnih poslova, ponekima su one jedini izvor prihoda. To se već i u prijašnjim

uvjetima pokazalo problematičnim s obzirom na s jedne strane manjkavost propisa koji bi regulirali tržište te s druge strane različite namete nepovoljne za glazbenike. Međutim, u novim okolnostima još više dolazi do izražaja, pa su se tako oni koji “žive od svadbi” našli u nezavidnom položaju, poput mnogih drugih u različitim područjima rada sličnih značajki. Među njima je i moj sugovornik čiji se rad već nekoliko godina odvija isključivo u kontekstu svadbi:

Ovo mi je puno promijenilo koncept. Ali opet, imaš dvije opcije: imaš opciju paničariti i vrištati i živčani, i imaš opciju jednostavno shvatiti da na to što se događa nemaš utjecaja. I jednostavno to prihvatiš. I sad da, ja sam ove godine mogao zaraditi jako puno, mogao sam si priuštiti neke stvari koje trebam, al neću evo, budem možda sljedeće, možda nikad. Meni je ova godina trebala biti najbolja godina u zaradi ikad u životu, ovo je trebao biti vrhunac. A desilo se to što se desilo, šta sad. Ono, idemo dalje. To je jednostavno stvar pristupa. Sa naslova članaka vrište negative, lako te to crnilo pojede. Ja sad sviram u bircevima za duplo manje nego prošle godine, al to je tak. (M. P., u razgovoru s autoricom)

Čini se kako su industriju vjenčanja neprilike zatekle u najgorem trenutku: nakon mirnog razdoblja s tek pokojim angažmanom, odnosno pred sam početak nove sezone kada je zarada od one prethodne već na izmaku, a poslovnih prilika obično ima u izobilju. Zanimljivo je kako je ona i u medijskim napisima i u razgovorima koje sam vodila opetovano isticana kao “najbolja i najbukiranija sezona dosad”. Još za vrijeme početnih zabrana i otkazivanja niza i po godinu dana unaprijed dogovorenih angažmana, glazbenici su uglavnom optimistično iščekivali ostatak svadbene sezone u nadi da će se vrlo brzo vratiti uobičajenom tempu, no ni popuštanje mjera zabrane nije donijelo priželjkivano:

Uopće ne znam kak će bit. Od vikenda do vikenda sad sviramo i to je frustrirajuće, ali ne možemo mi sad nagovarat ljude ajde ipak se vi ženite. Jedino što smo stvarno fer, to moram napomenuti, dečki vraćaju svima kapare. Jer, sigurna sam da masa bendova to ne radi. Jer znam kak su funkcionirale kapare u bivšim bendovima gdje sam pjevala i kak funkcioniraju tu. Ovdje se kapara stavlja na jednu hrpu i kapare se ne diraju. (K. T., u razgovoru s autoricom)

Suočavanje s mjesecima neizvjesnosti, nemogućnošću rada te ostvarivanja financijskih prihoda uz postojeće svakodnevne obaveze, poput onih otplaćivanja bankovnih kredita i plaćanja računa, neminovno je popraćeno brigom o tome kako preživjeti u ovim uvjetima. Tim više što njihov rad nije zakonski reguliran uslijed čega izostaje i adekvatna institucionalna podrška na koju bi mogli računati. Mada labav, pojedininim su glazbenicima prvih mjeseci oslonac pružili fondovi solidarnosti i javna sredstva koja su ustupile institucije poput Hrvatske glazbene unije te Hrvatskog društva skladatelja, ali i Ministarstva kulture koje je ponudilo jednokratne potpore (usp. Stajčić 2020b). Međutim, tek je nekoliko svadbenih glazbenika te potpore uspjelo i iskoristiti, i to onih koji su usporedno aktivni u, za dotične institucije i udruge, “vidljivim” glazbenim područjima. I u tom je slučaju potrebno imati na umu kako je riječ o pomoći kratkoga vijeka koja ne uklanja teškoće onima koji su sada već gotovo punih godinu dana bez prihoda na koje su računali. Prema Dunji Kučinac, “na

tržištu su muzičari baš kao i drugi prekarni radnici, u trenutku kad se na njihovom radu više nije moglo generirati profit – naprosto ostali bez posla” (Kučinac 2020). Bez stalne plaće, plaćenih bolovanja i odmora, zdravstvenog osiguranja koje omogućava poslodavac i ostalih pogodnosti uobičajenog stalnog zaposlenja, najmanji prekid u radu može biti ekonomski razarajući. Osim toga, otkazani nastupi ujedno su i izgubljene prilike za promociju koje služe održavanju ili pak daljnjem širenju posla.

Ako si u bendu kojem jako dobro ide i imaš tridesetak, četrdesetak svadbi godišnje, definitivno je moguće živjeti od toga. Ali, jednog dana, pošto bendovi nemaju to zakonsko mjesto, nemaju apsolutno nikakva prava, znači koliko god ti dobro živjel u tim godinama kad sviraš, tebi poslije, osim ako ne štediš, ti poslije od toga nemaš ništa, nemaš nikakvu mirovinu, nemaš apsolutno niš. Tak da, moguće je raditi to kad si mlad, ali mislim da dugoročno ne. (L. J., u razgovoru s autoricom)

Izuzev trenutne situacije, biti svadbenim glazbenikom općenito je izazovno uzmemo li u obzir glavna obilježja te vrste rada, koja možemo upisati i kreativnom radu općenito: prekarost, neregularnost zdravstvenog i socijalnog osiguranja, nesigurnost, kasnonoćni rad, sezonski angažman, teško razaznatljiva granica između radnog i slobodnog vremena, visoka mobilnost, afektivna vezanost uz posao, neformalno radno okruženje itd. Imajući u vidu složenu stvarnost glazbeničkih, vrlo često “portfeljnih” karijera koje podrazumijevaju žongliranje između paralelnih angažmana, podučavanja i niza drugih dodatnih poslova, bjelodano je kako su uslijed dužih razdoblja nezaposlenosti i izolacije posljedice dalekosežne. Osim na spomenutom financijskom, one su evidentne i na fizičkom, emocionalnom i mentalnom planu, o čemu se u javnom diskursu rijetko progovara (usp. Crossen 2020). Slijedom razgovora s parovima i samim glazbenicima, kao i praćenja njihovih reakcija na ovoj problematici usmjerenim Facebook grupama, za zaključiti je kako su tjeskoba i anksioznost poteškoće s kojima se u najvećoj mjeri susreću. Uzrokuju ih prvenstveno neizvjesnost i brze promjene, kao i nejasne i kontradiktorne informacije s najviših instanci. Osim apostrofiranih osjećaja uzrokovanih nemogućnošću kontrole i krojenja vlastitih uvjeta rada, glazbenicima njihov posao naprosto nedostaje. Naime, potiče ih snažna intrinzična motivacija, ponajprije ljubav prema glazbi i interakciji unutar grupe glazbenika, kao i osjećaj zadovoljstva potaknut ispunjenjem vlastite uloge u svadbenom kontekstu. Moja sugovornica to doživljava na sljedeći način:

Dobra strana ovog posla je sigurno taj neki društveni, socijalni život. Znači, mi u bendu smo si praktički ko obitelj, i kad se ide negdje idemo zajedno. Znači, to mi je prvenstveno pozitivni aspekt svega toga. Naravno, zarada, mislim zaradiš si, realno za te novce koje zaradiš za jednu noć, radi netko pola mjeseca. Je naporno, stvarno je naporno, al eto. Ali ne bi stavljala zaradu sad da je to nešto najpozitivnije, definitivno mi je uvijek bio taj odnos unutar benda i to neko okupljanje, koliko god je to naporno i sve mora biti cakum-pakum kad sviraš svadbu, nekak mi je to uvijek bila najpozitivnija strana toga. (L. J., u razgovoru s autoricom)

Nemogućnost ostvarivanja i na tom planu dodatno im otežava već ionako nepovoljnu situaciju. S posljedicama koje nadilaze izravne gubitke posla i dohotka neki se snalaze

radeći dodatne poslove, dok su se pojedini, poznavajući prirodu svog zaposlenja, unaprijed pripremili na “crni” scenarij. Jedan od glazbenih sastava tako je krizi odlično doskočio svojim već ranije uspostavljenim sustavom spremanja zarađenog novca i njegova periodičkog isplaćivanja članovima sastava kroz cijelu godinu.

U svakom slučaju, kriza prouzročena pandemijom dodatno je potencirala financijsku neodrživost, prekarnost i nesigurnost s kojima se svadbeni glazbenici susreću te ih natjerala da preispitaju postavke načina na koje rade. Tomu je djelomičan uzrok i činjenica da se u ovim uvjetima ne mogu pouzdati u institucionalnu podršku, kao i društvena marginalizacija i stigmatizacija njihova rada zbog konteksta u kojem se odvija (usp. Hofman 2010). Naime, zbog pomicanja naglasaka sa same izvedbe prema interakcijskom momentu glazbeništva, pretpostavlja se kako su glazbena umijeća u svadbenome kontekstu sporedna zbog čega glazbenici ne mogu parirati svojim kolegama. Osim te vrste stigmatizacije koja se već duže povezuje s radom svadbenih glazbenika, sada se nadodaje i druga, i to ona vezana na oboljele od koronavirusa što je umnogome potencirano javnim diskursom i već adresiranim izdvajanjem svadbi kao epidemiološki rizičnih događanja (usp. Stajčić 2020a). Iz svega dosad navedenog proizlazi kako je polje djelovanja svadbenih glazbenika znatno izmijenjeno, no još uvijek nije izvjesno dokad će takvim ostati i/ili hoće li se i trajno izmijeniti.

IZMIJENJEN ISTRAŽIVAČKI TEREN: PRILIKA ILI NEPRILIKA?

S obzirom na to da su glazba i glazbenici vezani uz svadbe u fokusu mog istraživanja, novonastala me situacija kao mladog istraživača u prvi mah prilično zabrinula. Zatečena u fazi istraživanja kada je izgradnja odnosa s potencijalnim sugovornicima u tijeku, a njezin se metodološki put usredotočuje na intervju i terensko istraživanje, pomišljala sam na sve ono što istraživač u novonastalim okolnostima bez mogućnosti zajedništva gubi. Naime, u vrijeme kada fizičko distanciranje nije samo obvezno već i suosjećajno, terenski rad uvelike je izmijenjen te se sve više orijentira prema stvaranju (novih) virtualnih zajednica (usp. Stefano 2020). Općenito, taj pomak podrazumijeva prelazak iz dobro nam poznatog fizičkog svijeta u onaj posredovan upotrebom digitalnih i mrežnih tehnologija za promatranje i intervjuiranje sudionika. Već u prvom jeku epidemije razgovori telefonom i putem različitih platformi za sinkrono internetsko komuniciranje poput Zooma i Skypea te praćenje stanja na terenu putem internetskih izvora postali su mojom istraživačkom svakodnevicom. Oni za mene, kao vjerojatno i za većinu, nisu novost, no razlika je utoliko što sam ih dosad doživljavala kao svojevrsnu nadogradnju istraživanja i njegovih ustaljenih etnografskih metoda, a ne i njegovu neizostavnu komponentu. Iako su već pokazali neke nedostatke, poput poteškoća uzrokovanih nestabilnom internetskom vezom, svakako ispunjavaju funkciju održavanja odnosa sa sugovornicima, često i proširujući naš uobičajeni “terenski angažman”, a čini se kako se uz dodatni napor mogućnosti mogu znatno proširiti što navodi na preispitivanje interakcije licem u lice kao superiorne (Hjorth et al. 2017: 2).

Unatoč tome što su popraćeni brojnim novim izazovima, čini se kako se vješto prilagođavamo novim uvjetima, no postavlja se pitanje koliko daleko u tom smjeru možemo i želimo ići te hoćemo li se moći vratiti na nekadašnje postavke ako se pokažu učinkovitijima. Podsjećanje na karakterizaciju etnografije kao “umjetnosti mogućeg” švedskog antropologa Ulfa Hannerza, odnosno ideje da se izvuče najbolje iz onoga što imamo, u tom mi smislu vraća istraživački zamah koji temeljim na uvjerenju da je i virtualna, odnosno digitalna etnografija valjana metoda istraživanja, kao i nadi u privremenost ovog stanja (usp. Stefano 2020).²⁶ Upravo nesigurnost u to kada će se i na koji način ova epidemija privesti kraju, kao i sve veća svijest o nestalnosti i krhkosti naše neposredne okoline te samim time i našeg rada većini nam je u ovom trenutku zajednička, a zahtijeva konstantnu autorefleksiju. U svakom se slučaju čini sigurnim reći da trenutno nema jedinstvenog načina ili recepta za snalaženje na terenu te da je potreba za razmjenom znanja i iskustava u istraživanjima sve veća, a preokretanje i baždarenje, a možda u konačnici i formatiranje vlastite etnografske leće gotovo neophodno.

U nešto širem smislu, osim kao istraživači, i kao pojedinci se (jednako kao i naši sugovornici) suočavamo s brojnim promjenama koje nesumnjivo mijenjaju načine na koje poimamo svijet oko sebe. Uz sve veću svijest o nemogućnosti dugoročnog planiranja, više smo nego ikad prepušteni razmišljanju i pripremanju na najgore moguće scenarije, ali i promišljanju o vrijednosti usmjeravanja akademske pažnje i ograničenih resursa pojedinim istraživačkim područjima. Proučavanje aspekata ovog izazova u humanističkim i društvenim znanostima vrlo vjerojatno će pružiti neke od bitnih gradivnih elemenata za daljnji napredak. Iako neplaniran, nadam se da je i ovaj članak barem malen doprinos na tom polju, makar i samim opisom življenih iskustava u sadašnjem trenutku koji će u konačnici pokazati što je koronakriza promijenila u načinu na koji razmišljamo, pišemo i poimamo glazbenike te glazbu i njezine uloge u specifičnom običajno-obrednom kontekstu.

DANAS, SUTRA, PREKOSUTRA...: PREMA ZAKLJUČKU

Iz današnje je perspektive još uvijek teško procijeniti razmjere dugoročnih posljedica krize uzrokovane koronavirusom u postpandemijskom svadbenom, kao i svijetu općenito. Promatrajući izmijenjen istraživački teren, nameće se pitanje kako će ovo razdoblje dubokih društvenih promjena utjecati na svadbene tradicije, čak i dugo nakon završetka pandemije. Za istraživanje koje provodim u tom je kontekstu od najveće važnosti pitanje moguće transformacije načina rada svadbenih glazbenika te u konačnici pripadajućih glazbenih praksi.

U trenutnom, promatrajući na makrorazini liminalnom periodu – ako bismo ga tako mogli nazvati aludirajući na van Gennepev (1977), a kasnije i Turnerov (1969) koncept

²⁶ Digitalna etnografija u etnomuzikologiji nije novost i prije predstavlja kontinuitet nego puknuće u dosadašnjoj etnografskoj praksi, no novonastale okolnosti zasigurno jesu. Više o digitalnoj etnografiji vidi u Hjorth et al. 2017.

poimanja antistrukturiranih događaja omeđenih onima strukturiranima – neki se s promjenama nose čvrsto se držeći poznatog, dok se drugi različito prilagođavaju. Primjer za potonje svakako je smanjivanje obima svadbenih događanja i njihovih sudionika, što mnoge zaposlene u industriji vjenčanja navodi na pitanje hoće li u dogledno vrijeme prevladati upravo manje svadbe, i to ne samo iz zdravstvenih već i iz razloga ekonomske naravi. Moguće je također da se ljudi na njih naviknu te da ujedno poprime trendovska obilježja (usp. Fetters 2020):

Ne znam hoće li se išta nakon korone promijeniti. Ili će bit još gore, ili će bit bolje. Mislim, dobro su rekli, ništa više neće bit isto. U kojem smjeru će to otić, evo nemam pojma. Mislim, ak bude ta korona trajala pet godina, onda bi definitivno moglo doći do toga da se mijenja tradicija i te neke stvari, da se uzimaju manji sastavi i manji broj ljudi i to bi onda ljudima moglo preći u naviku, ali ak sad to prođe za godinu, mislim da bude se sve vratilo na staro. Ne znam, mislim da ljudi sad ovo sve gledaju ko jedan ono, hendikep ovog vremena u kojem živimo i da svi jedva čekaju da to prođe i da se sve vrati na staro. Mislim, treba neko vrijeme da se nešto ustali. Mislim da i za cijelu svadbenu industriju koja je toliko jaka nema straha. Osim ak dođe do neke teške recesije pa budu ljudi primorani. Ali opet, vjerujem da će i za ovakve velike bendove ko što smo mi biti uvijek posla. (L. J., u razgovoru s autoricom)

U tom bismo smislu i na području glazbenih tradicija vezanih uz svadbe uskoro mogli svjedočiti značajnijim transformacijama. Primjerice, smanjivanjem broja uzvanika, posebice onih starijih ubrojenih u rizične skupine za oboljenje od koronavirusa, mijenja se sastav uzvanika, a time vrlo vjerojatno i glazbeni repertoar koji glazbenici odabiru temeljeno na dosadašnjem iskustvu. Izuzev potencijalne značajnije izmjene dominantnog zvučnog imaginarija, nije li to i svojevrsna potvrda o važnosti glazbe u svadbenom kontekstu? Naime, čak i pri prebrojavanju svakog prisutnog, parovi su spremni žrtvovati nekoliko mjesta kako bi s njima bili glazbenici i ostvarili željeni ugođaj. Utoliko je teško zamisliti da bi se ta uloga mogla promijeniti. Kako bilo, rano je za nagađanja i sigurno je kako će trebati još neko vrijeme da se “normalno” u svijetu svadbenih događanja redefinira te da se pokaže koja ćemo im značenja pridodati u novim uvjetima. Dotad ovaj rad završavam u tonu kojim je trenutno obojena i naša svakodnevnica: iščekivanjem, neizvjesnošću i strahom od nepoznatog.

LITERATURA I IZVORI

- Alvarez, Maribel. 2020. “Folklife in the Age of Pandemics”. *Border Lore*, 2. 4. Dostupno na: <https://borderlore.org/folklife-in-the-age-of-pandemics/> (pristup 19. 11. 2020).
- Aviles, Gwen. 2020. “How Coronavirus Could Change Wedding Culture. Even After the Pandemic Ends”. Dostupno na: <https://www.nbcnews.com/pop-culture/pop-culture-news/how-coronavirus-could-change-wedding-culture-even-after-pandemic-ends-n1185506> (pristup 19. 11. 2020).
- Behr, Adam. 2020. “Five Ways Musicians are Responding to the Coronavirus Crisis”. *The Conversation*, 1. 5. Dostupno na: <https://theconversation.com/five-ways-musicians-are-responding-to-the-coronavirus-crisis-137444> (pristup 19. 11. 2020).

- Bezić, Jerko. 1973. "Raznolik glazbeni svijet šire okolice Donje Stubice". *Narodna umjetnost* 10: 309–377.
- Campbell, Torquil. 2020. "A Catastrophe for the Night Economy. Since the Coronavirus Shut Down the Way We Make a Living, Musicians Like Me — and Service Workers of all Sorts — are Going to Need some Help". *The Atlantic*, 16. 3. Dostupno na: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/03/musicians-coronavirus-second-cataclysm/608074/> (pristup 19. 11. 2020.).
- Crossen, Louise. 2020. "New Research Shows Why Musicians Among the Hardest Hit by COVID-19". *Griffith News*, 18. 6. Dostupno na: <https://news.griffith.edu.au/2020/06/18/new-research-shows-why-musicians-among-the-hardest-hit-by-covid-19/> (pristup 19. 11. 2020.).
- Čirjak, Kristina. 2020. "Prazne sale, ne rade cvječari ni fotografi. Otkazano na tisuće vjenčanja, a odgađaju se i – sprovodi!". *RTL.hr*, 17. 4. Dostupno na: <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/3801001/prazne-sale-ne-rade-cvjecari-ni-fotografi-otkazano-na-tisuce-vjencanja-a-odgadaju-se-i-sprovodi/> (pristup 23. 11. 2020.).
- Ćosić, Nikolina. 2020. "Ovako izgledaju svadbe u doba koronavirusa". *HRT.hr*, 18. 7. Dostupno na: <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/ovako-izgledaju-svadbe-u-doba-koronavirusa-712316> (pristup 18. 12. 2020.).
- Ćurić, Ivana. 2020. "Korona u industriji vjenčanja. Pjevači, ugostitelji, fotografi...svi se nadaju da će biti bolje!". *vgdanas*, 7. 8. Dostupno na: <https://www.vgdanas.hr/grad/korona-u-industriji-vjencanja-pjevaci-ugostitelji-fotografisvi-se-nadaju-da-ce-biti-bolje/> (pristup 20. 11. 2020.).
- Donevan, Connor i Ari Shapiro. 2020. "From Symphony Orchestras to Wedding Bands, Musicians Cope with the Coronavirus". *HPPR Connect*, 18. 3. Dostupno na: <https://www.hppr.org/post/symphony-orchestras-wedding-bands-musicians-cope-coronavirus> (pristup 19. 11. 2020.).
- Fetters, Ashley. 2020. "The Pandemic's Long-Lasting Effects on Weddings: Even After Big Parties are Safe, Smaller, Intimate Ceremonies are Likely to Persist". *The Atlantic*, 18. 5. Dostupno na: <https://www.theatlantic.com/family/archive/2020/05/coronavirus-could-change-weddings-years-come/611716/> (pristup 19. 11. 2020.).
- Gotal, Višnja. 2020. "Capakov odred za svadbe. 'Bit ćemo prikladno odjeveni, stajat ćemo u kutu i ništa nećemo jesti'". *Jutarnji list*, 20. 7. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/capakov-odred-za-svadbe-bit-emo-prikladno-odjeveni-stajat-emo-u-kutu-i-nista-necemo-jesti-15009244> (pristup 22. 12. 2020.).
- Hofman, Ana. 2010. "Kafana Singers. Popular Music, Gender and Subjectivity in the Cultural Space of Socialist Yugoslavia". *Narodna umjetnost* 47/1: 141–161.
- Hjorth, Larissa, Heather Horst, Anne Galloway i Genevieve Bell, ur. 2017. *The Routledge Companion to Digital Ethnography*. London, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315673974>
- Ioannidou, Efi. 2017. *Greek Cypriot Wedding Music and Customs. Revival and Identity*. Sheffield: The University of Sheffield [doktorska disertacija].
- Kučinac, Dunja. 2020. "Koliko muzike toliko para. Korona i neizvjesnost u glazbenoj industriji". *Bilten*, 5. 8. Dostupno na: <https://www.bilten.org/?p=33971> (pristup 20. 11. 2020.).
- McCaleb, J. Murphy. 2020. "Coronavirus. For Performers in Lockdown, Online is Becoming the New Live". *The Conversation*, 20. 3. Dostupno na: <https://theconversation.com/coronavirus-for-performers-in-lockdown-online-is-becoming-the-new-live-133961> (pristup 19. 11. 2020.).
- Naroditskaya, Inna, ur. 2019. *Music in the American Diasporic Wedding*. Bloomington: Indiana University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvj7wnbh>
- Pareles, Jon. 2020. "Disconcerted. A Music Critic's Empty Nights". *The New York Times*, 18. 3. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/2020/03/18/arts/music/coronavirus-concerts-home.html?auth=login-facebook> (pristup 27. 12. 2020.).
- Prideaux, Ed. 2020. "Stayin' Alive! How Music has Fought Pandemics for 2,700 Years". *The Guardian*, 6. 4. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/music/2020/apr/06/stayin-alive-how-music-fought-pandemics-2700-years-coronavirus> (pristup 9. 12. 2020.).

- Stajčić, Zoran. 2020a. "Biti glazbenik u Covid-19 okolnostima (1. dio). U kolu i vlakicu sa stožerom". *ravnododna.com*, 12. 7. Dostupno na: <https://ravnododna.com/bit-glazbenik-u-covid-19-okolnostima-1-dio-u-kolu-i-vlakicu-sa-stozerom/> (pristup 20. 11. 2020.).
- Stajčić, Zoran. 2020b. "Biti glazbenik u Covid-19 okolnostima (2. dio). Što kaže struka". *ravnododna.com*, 17. 7. Dostupno na: <https://ravnododna.com/bit-glazbenik-u-covid-19-okolnostima-2-dio-sto-kaze-struka/> (pristup 20. 11. 2020.).
- Stefano, Michelle. 2020. "On Remote Fieldwork and 'Shifting Gears'". Dostupno na: <https://blogs.loc.gov/folklife/2020/05/on-remote-fieldwork-and-shifting-gears/> (pristup 19. 11. 2020.).
- Sugarman, Jane. 1997. *Engendering Song. Singing and Subjectivity at Prespa Albanian Weddings*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Turner, Victor. 1969. *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. London: Routledge, Kegan Paul.
- van Gennep, Arnold. 1977. *The Rites of Passage*. London, Henley: Routledge, Kegan Paul.
- Važanová, Jadranka. 2008. *Svadobné nōty. Ceremonial Wedding Tunes in the Context of Slovak Traditional Culture*. New York City: The City University of New York [doktorska disertacija].
- Vitez, Zorica. 2003. *Hrvatski svadbeni običaji*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- Vrsaljko, Katina. 2020. "Mladenci na mukama. 'Ne znam kako bi izgledalo to veselje i pirovanje na socijalnoj distanci'". *Zadarski list*, 30. 4. <https://www.zadarskilist.hr/clanci/30042020/mladenci-na-mukama-ne-znam-kako-bi-izgledalo-veselje-i-pirovanje-na-socijalnoj> (pristup 19. 11. 2020.).
- Žarak, Andrea. 2020. "Industrija vjenčanja gubi milijarde zbog korone. Luksuzne svadbe u Dubrovniku svedena na minimum". *RTL.hr*, 5. 9. Dostupno na: <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/3878824/nije-islo-industrija-vjencanja-gubi-milijarde-zbog-korone-luksuzne-svadbe-u-dubrovniku-svedena-na-minimum/> (pristup 30. 12. 2020.).

BETWEEN PRECARIOUSNESS AND UNEMPLOYMENT: WEDDING MUSICIANS IN THE PANDEMIC

After several decades of rapid development, the wedding industry in Croatia came to an abrupt halt due to protective measures aimed to limit coronavirus transmission, implemented by the Government. Although the consequences can still be only speculated upon, it is evident that – after it reached an enviable level of sustainability even during the recession – the wedding industry now faces an unprecedented challenge. In addition to this influencing the couples, the huge impact is equally felt by everyone involved in the organisation and realization of weddings, including musicians, who are now faced with sudden cancellations of planned performances during the usual peak season. Although the fact that they perform live has – over the past five years – proven to be an advantage for enduring the crisis caused by the ubiquitous music streaming services, it had an opposite effect in the current context. Moreover, given that for some musicians wedding performances provide the main source of revenue and that they cannot rely on institutional support, the hazards of this type of musical labour are apparent. This article aims to present how wedding musicians cope with the current circumstances and at the same time, observing the transformed research field, to question the effect of profound social changes on musical labour and practices.

Keywords: coronavirus, pandemic, wedding, wedding musicians, precarious work